

Các yếu tố ảnh hưởng đến tính tích cực giao tiếp của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động khám phá khoa học

Võ Thị Uyên Vy

ThS. Trường Đại học Quy Nhơn

Received: 16/8/2024; Accepted: 19/8/2024; Published: 22/8/2024

Abstract: The article mentions some factors affecting the communication positivity of 4-5-year-old preschool children in scientific exploration activities. Studying the factors affecting the communication positivity of children in this activity is important in assessing the level of communication positivity of children and the basis for having support measures to help develop communication positivity for children in scientific exploration activities.

Keywords: Positive communication, scientific discovery, 4 - 5 year-old.

1. Đặt vấn đề

Giao tiếp là một trong những hoạt động đặc trưng của xã hội loài người. Thông qua giao tiếp, cá nhân bằng hoạt động của chính mình chiếm lĩnh những tri thức, kinh nghiệm lịch sử xã hội loài người. Đối với trẻ mẫu giáo, hoạt động giao tiếp, mà trước hết là tính tích cực giao tiếp (TCGT) đóng vai trò quan trọng trong việc tạo điều kiện thuận lợi cho sự phát triển các chức năng tâm lý của trẻ như: nhận thức, ngôn ngữ, tình cảm, kỹ năng xã hội.

Tính TCGT của trẻ mẫu giáo được hình thành và phát triển trong các hoạt động giáo dục ở trường mầm non, đặc biệt là hoạt động khám phá khoa học (KPKH). Hoạt động KPKH ở trường mầm non là hoạt động kích thích tính tò mò, ham hiểu biết của trẻ. Hoạt động này giúp thỏa mãn nhu cầu khám phá của trẻ và giải đáp một phần nào đó những thắc mắc của trẻ về thế giới xung quanh. Đây được xem là một trong các hoạt động bổ ích và lý thú đối với trẻ mẫu giáo, nhất là trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi. Việc tìm hiểu các yếu tố tác động đến tính TCGT của trẻ trong hoạt động này có ý nghĩa quan trọng trong việc đánh giá mức độ tính TCGT của trẻ cũng như là cơ sở để có những biện pháp hỗ trợ giúp phát triển tính TCGT cho trẻ.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Tính tích cực giao tiếp trong hoạt động khám phá khoa học là phẩm chất tâm lý của trẻ trong hoạt động giao tiếp.

Tính TCGT của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH là một phẩm chất tâm lý của trẻ trong hoạt động giao tiếp nhằm tìm tòi, phát hiện, khám phá thế giới xung quanh bằng cách quan sát, so sánh, phân loại, thử nghiệm, dự đoán, thảo luận, giải quyết vấn đề, kết luận để tăng hiểu biết của bản thân trẻ.

Tính TCGT của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH thể hiện ở nhu cầu giao tiếp, tính chủ động trong giao tiếp và sự thích ứng, hòa nhập vào các quan hệ giao tiếp.

Nhu cầu giao tiếp là mặt bên trong của tính TCGT, là nguồn gốc, động lực tạo nên tính TCGT của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi. Phát triển tính TCGT trước hết và cơ bản là phát triển nhu cầu giao tiếp, thỏa mãn nhu cầu giao tiếp của trẻ em. Khi nghiên cứu đánh giá nhu cầu giao tiếp của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH, có thể căn cứ vào các dấu hiệu sau:

- Trẻ chú ý lắng nghe cô giáo, quan sát các đối tượng, có sự bàn tán, hay hỏi (thắc mắc với cô, với bạn).

- Trẻ phản ứng cảm xúc, biểu hiện vui sướng khi được trả lời, buồn khi bị rầy, không cho nói hay bàn bạc.

- Trẻ gần thái độ, cảm xúc của trẻ với bạn bè, thể hiện như “Cháu thích bạn”, “Cháu thương bạn”, “Cháu không thích”, “Cháu ghét bạn”...

- Trẻ tự đánh giá: “Cháu là bé ngoan”, “Cháu ngoan rồi”, “Cháu làm tốt”... Và có sự đánh giá khác về những phẩm chất, năng lực nào đó...

Sự chủ động giao tiếp có một vai trò quan trọng trong sự phát triển tâm lý trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi, bởi vì, tâm lý người có bản chất hoạt động, có nghĩa là tâm lý trẻ chứa đựng thao tác hoạt động của chính bản thân mình và thế giới xung quanh. Vì vậy, trẻ càng chủ động thì tâm lý trẻ càng phát triển.

Sự chủ động giao tiếp được biểu hiện ra bên ngoài bằng nhiều dấu hiệu khác nhau. Khi nghiên cứu sự chủ động giao tiếp của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH, có thể căn cứ vào một số dấu hiệu cơ bản sau:

- Trẻ thiết lập quan hệ tiếp xúc bạn bè: Số lượng

quan hệ tiếp xúc của trẻ trong hoạt động KPKH, mức độ tham gia vào các cuộc tiếp xúc (chủ động, lúc chủ động lúc bị động, bị động).

- Sử dụng phương tiện giao tiếp: Ngôn ngữ và phi ngôn ngữ. Chủ yếu đi vào mức độ sử dụng ngôn ngữ (nêu vấn đề, dẫn dắt câu chuyện, sự mạch lạc của ngôn ngữ, ngôn ngữ đúng văn cảnh, hoàn cảnh).

- Trẻ chủ động giao tiếp với GV: Sự chủ động khởi xướng, bắt đầu giao tiếp; sự chủ động dẫn dắt giao tiếp; sự cố gắng để đạt được mục đích giao tiếp.

- Giải quyết xung đột trong giao tiếp trong giờ học.

- Sự khẳng định mình trong quan hệ giao tiếp: Chủ động trong các hoạt động góc.

Sự hòa nhập của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi vào nhóm bạn bè là biểu hiện bên ngoài của tính TCGT. Nếu trẻ chỉ có nhu cầu giao tiếp và tính chủ động trong giao tiếp thì chưa đủ, mà tính TCGT còn phải được biểu đạt ở kết quả của nó là trẻ gia nhập và thích ứng được, đây cũng là con đường để thỏa mãn nhu cầu giao tiếp với bạn bè cùng tuổi, giúp cho nhân cách trẻ được hình thành và phát triển qua hoạt động giao lưu trong nhóm bạn. Trong phạm vi nghiên cứu đề tài này, để đánh giá sự thích ứng, hòa nhập của trẻ mẫu giáo trong quan hệ giao tiếp, chúng tôi căn cứ vào một số dấu hiệu cơ bản sau:

- Mặt hoạt động: Trẻ chơi với bạn hay chơi một mình (cụ thể nắm tay cùng đi, nói chuyện với bạn).

- Mặt quan hệ thể hiện qua các dấu hiệu: Được nhiều bạn yêu mến, thiết lập quan hệ với bạn bè, thái độ chơi với bạn tốt.

- Trẻ hòa nhập tốt còn có biểu hiện: Hoạt bát về ngôn ngữ, chủ động dễ dàng thiết lập quan hệ với bạn bè (cùng và khác giới), khi chơi thường nhường nhịn bạn, ít gây gổ, yêu thích bạn bè và nhóm bạn mình.

- Trẻ hòa nhập khó khăn trong quan hệ giao tiếp với bạn có những biểu hiện như: Nhút nhát, thụ động trong quan hệ bạn bè; luôn đòi các bạn tìm đến, im lặng chơi bên cạnh bạn; ít nhường nhịn các bạn. Khi xung đột trong giao tiếp xảy ra, hoặc là lảng tránh, mách cô giáo hoặc là nổi cáu, đánh bạn, đuổi bạn. Cũng có những trẻ luôn tỏ ra hiếu động, chủ động trong giao tiếp, hay tự khẳng định mình nhưng lại hay phá đám trò chơi, bắt nạt bạn theo ý mình, vì vậy không được các bạn cùng chơi, đó cũng là những trẻ khó hòa nhập vào quan hệ giao tiếp với bạn bè.

Tính TCGT là một phẩm chất tâm lý cơ bản của cá nhân trong hoạt động giao tiếp. Sự hình thành và phát triển của nó chịu ảnh hưởng của rất nhiều yếu tố

khác nhau. Trong đó, có các nhóm yếu tố cơ bản sau:

2.2. Các yếu tố từ phía trẻ

Đây là những yếu tố xuất phát từ bản thân trẻ, tác động trực tiếp đến TTCGT của trẻ.

Nhu cầu giao tiếp của trẻ: Những kinh nghiệm trong giao tiếp với người lớn tạo cho trẻ sự khác biệt rất lớn về nhu cầu giao tiếp, từ những mong muốn đơn giản (được âu yếm, được vuốt ve...) đến những nhu cầu phức tạp hơn trong giao tiếp (hiểu biết lẫn nhau và đồng cảm với nhau nhằm trao đổi, thảo luận về những gì đang xảy ra xung quanh trẻ).

Khả năng nhận thức của trẻ về thế giới xung quanh cũng đóng vai trò quan trọng trong việc tác động đến nhu cầu giao tiếp của trẻ. Sự phát triển mạnh mẽ về tâm, sinh lý nói chung và tư duy, ngôn ngữ nói riêng của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi đã tạo điều kiện cho trẻ lĩnh hội các biểu tượng khái quát về sự vật, hiện tượng, hiểu được mối quan hệ và sự phụ thuộc lẫn nhau giữa chúng. Trẻ ở giai đoạn này không chỉ muốn lĩnh hội tri thức về sự vật, hiện tượng xung quanh mà còn muốn được thỏa mãn nhu cầu tiếp cận đối tượng, khám phá bản chất của sự vật, hiện tượng. Điều này chỉ được thực hiện trong quá trình giao tiếp của trẻ với người lớn, đặc biệt là với giáo viên mầm non, với bạn bè cùng lớp trong hoạt động KPKH. Do vậy, nhu cầu giao tiếp của trẻ tăng lên nhằm giúp trẻ thỏa mãn sự tò mò, ham hiểu biết của mình về thế giới xung quanh.

Khi trẻ có vốn hiểu biết và kinh nghiệm sống phong phú sẽ kích thích tính tò mò, ham hiểu biết của trẻ nên khi GV mầm non tổ chức hoạt động KPKH sẽ làm tăng nhu cầu khám phá của trẻ, trẻ hứng thú và giao tiếp nhiều hơn. Như vậy, vai trò quan trọng của người GV là kích thích nhu cầu giao tiếp của trẻ cũng như quan tâm hình thành vốn kinh nghiệm về thế giới xung quanh cho trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi.

Đặc điểm phát triển ngôn ngữ của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi cho phép trẻ tích cực giao tiếp nhằm khám phá những điều mới lạ về thế giới xung quanh. Sự phát triển tính TCGT của trẻ gắn bó chặt chẽ với ngôn ngữ. Ngôn ngữ vừa là mặt biểu hiện của tính TCGT, đồng thời là một yếu tố, điều kiện tiên quyết cho sự phát triển tính TCGT. Do vậy, có thể nói, ngôn ngữ có ảnh hưởng lớn đến sự phát triển tính TCGT của trẻ. Trẻ em có ngôn ngữ phát triển thì tính TCGT cũng phát triển và ngược lại. Trẻ mẫu giáo 4 - 5 tuổi đã có số lượng từ tương đối lớn, phát âm tương đối chuẩn, nắm được ngữ pháp tiếng Việt và biết dùng ngữ điệu trong giao tiếp. Đây là cơ sở cho sự phát triển tính TCGT của trẻ.

Ngoài những yếu tố trên, khí chất và sức khỏe của trẻ cũng ảnh hưởng đến nhu cầu giao tiếp của trẻ.

2.3. Các yếu tố bên ngoài

Môi trường dạy học và giáo dục có ảnh hưởng quan trọng đến sự phát triển tính TCGT của trẻ. Môi trường thoải mái và dễ chịu sẽ giúp trẻ cảm thấy thoải mái, có điều kiện thỏa mãn tính tò mò, nhu cầu ham hiểu biết của mình khi được người lớn quan tâm, được GV mầm non tôn trọng nhu cầu giao tiếp của trẻ.

GV mầm non với những cách thức tổ chức hoạt động KPKH và đặc biệt là kỹ năng giao tiếp sư phạm của GV mầm non với trẻ mẫu giáo là một trong những yếu tố quan trọng hàng đầu tác động đến hiệu quả phát triển tính TCGT cho trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH.

Trong giao tiếp sư phạm, khi nghiên cứu về vấn đề ngôn ngữ giao tiếp của GV với trẻ mẫu giáo, các nhà nghiên cứu đã đưa ra 2 loại ngôn ngữ: Ngôn ngữ đồng cảm, chia sẻ và ngôn ngữ mệnh lệnh, sai khiến.

Ngôn ngữ đồng cảm, chia sẻ: Là ngôn ngữ trong đó có sử dụng các loại câu hỏi nhằm gợi ý, khuyến khích, động viên trẻ thể hiện, nói lên những suy nghĩ, hiểu biết, nhận xét của mình về thế giới xung quanh. Nó khuyến khích tính độc lập, tự tin và sự lựa chọn, quyết định của trẻ; nó chấp nhận các ý tưởng, cảm xúc đa dạng của cá nhân trẻ. GV sử dụng ngôn ngữ này khi giao tiếp với trẻ thể hiện sự tôn trọng trẻ với thái độ quan tâm tích cực, thực sự yêu thương và tin tưởng trẻ. Vì vậy, loại ngôn ngữ này có ý nghĩa rất lớn, trợ giúp sự hình thành và phát triển nhân cách cho trẻ.

Ngôn ngữ mệnh lệnh, sai khiến: GV sử dụng ngôn ngữ này giao tiếp với trẻ thể hiện sự thiếu tôn trọng, thiếu tin tưởng ở trẻ; không khuyến khích trẻ suy nghĩ lựa chọn phương án để giải quyết vấn đề, mà ngược lại, đưa ra các chỉ dẫn, yêu cầu rất cụ thể hoặc mệnh lệnh bắt buộc trẻ phải thực hiện. Các nhà Tâm lý học khi nghiên cứu tâm lý trẻ em trước tuổi học cũng chỉ ra rằng nếu GV sử dụng loại ngôn ngữ này nhiều, dù nhằm đến cá nhân trẻ hay một nhóm trẻ cũng sẽ tạo ra môi trường căng thẳng, kém an toàn trong lớp, ảnh hưởng đến bầu không khí trong lớp và trạng thái tâm lý của trẻ, đặc biệt hạn chế tính TCGT của trẻ.

Ngoài GV mầm non trực tiếp chăm sóc – giáo dục trẻ, thái độ của người lớn (cha mẹ, người thân, những người hay tiếp xúc với trẻ,...) cũng ảnh hưởng đến tính TCGT của trẻ.

Thái độ của người giao tiếp: Khi người lớn càng thể hiện mức độ sẵn sàng giao tiếp với trẻ, bộc lộ sự hứng thú, quan tâm hơn đến trẻ (có nguyện vọng, mong muốn giao tiếp, thể hiện cảm xúc, thái độ thích thú giao tiếp với trẻ) thì hoạt động của trẻ càng tích cực hơn. Ngược lại, khi người lớn không chú ý đến trẻ, chúng thường nhìn nhận là người lớn không muốn giao tiếp hay từ chối mối quan hệ với chúng.

Như vậy, trong giao tiếp, có sự lệ thuộc hành vi của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi vào hành động của người lớn mà trẻ giao tiếp. Do đó, người lớn thường xuyên quan tâm giao tiếp với trẻ trên cơ sở hiểu trẻ và đáp ứng nhu cầu giao tiếp của trẻ sẽ có ảnh hưởng tích cực đến sự phát triển tính TCGT của trẻ.

3. Kết luận

Có thể có nhiều yếu tố tác động đến tính TCGT của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH, trong đó có những yếu tố xuất phát từ bản thân trẻ và những yếu tố xuất phát từ phía ngoài như từ ngôn ngữ giao tiếp của GV mầm non, từ thái độ giao tiếp của những người lớn trong gia đình trẻ cũng các yếu tố từ môi trường giao tiếp.

Việc tìm hiểu các yếu tố tác động đến tính TCGT của trẻ là một căn cứ quan trọng để đề xuất những biện pháp phù hợp giúp GV mầm non có những định hướng tổ chức hoạt động đa dạng, phong phú nhằm tác động tích cực đến tính TCGT của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong hoạt động KPKH.

Tài liệu tham khảo

- [1] Hoàng Anh (chủ biên) (2007), *Hoạt động - Giao tiếp - Nhân cách*, NXB ĐHSP Hà Nội.
- [2] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2009); *Chương trình Giáo dục mầm non do Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành ngày 25/7/2009*. Hà Nội
- [3] Lê Xuân Hồng (1996), *Một số đặc điểm giao tiếp của trẻ trong nhóm chơi không cùng độ tuổi*, Luận án phó Tiến sĩ khoa học sư phạm - tâm lý, Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [4] Hoàng Thị Phương (2008), *Giáo trình lý luận và phương pháp hướng dẫn trẻ làm quen với môi trường xung quanh*, Nxb Đại học Sư phạm.
- [5] Nguyễn Xuân Thức (1997), *Nghiên cứu TCGT của trẻ em mẫu giáo 5 – 6 tuổi trong hoạt động vui chơi*, Luận án phó Tiến sĩ khoa học sư phạm – tâm lý, Hà Nội.
- [6] Võ Thị Uyên Vy (2016), *Tính tích cực giao tiếp của trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi trong việc làm quen với môi trường xung quanh*, luận văn thạc sĩ Tâm lý học, Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh.